คำแนะนำการศึกษา

เรื่อง

ประวัติพระบรมมหาราชวัง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ทรงนิพนธ์

พิมพ์ในการพระราชทานเพลิงศพ

เจ้าจอมถนอม ในรัชกาลที่ ๕

ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕

10 03 2565

คำนำ

เรื่องประวัติพระบรมมหาราชวังนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงพระนิพนธ์ประทานอธิบายแก่ พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร (ก๊าด วัชโรทัย) ซึ่งได้กราบทูลถามเมื่อไปเฝ้าที่เกาะปีนัง เรื่องนี้ยังไม่เคยได้พิมพ์เลย เพราะมีอยู่เพียง ๒–๓ หน้ากระดาษ แต่เป็นเรื่องน่ารู้ บัดนี้หม่อมเจ้าหญิงอัจฉราฉวี เทวกุล โปรดให้ข้าพเจ้าจัดพิมพ์หนังสือแจก ในการพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมถนอม รัชกาลที่ ๕ ซึ่งอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ภายในกำหนดวันที่ ๒๒ เดือนนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องประวัติพระบรมมหาราชวังนี้ เหมาะแก่ข้าราชการทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในอย่างหนึ่ง และเหมาะแก่กำหนดเวลาที่โรงพิมพ์จะสามารถพิมพ์ได้ทันด้วย จึงได้จัดเรื่องประวัติพระบรมมหาราชวังนี้ถวาย.

หวังว่าผู้ที่ได้รับไปคงจะพอใจ และพร้อมกันทูลเกล้า ฯ ถวายพระราชกุศล ที่ได้ทรงพระมหากรุณาแก่ข้าราชบริพารทั่วหน้า.

พูนพิศมัย.

10/03/2565

เจ้าจอมถนอม ในรัชกาลที่ ๕

ชาตะ วันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๘

อนิจจกรรม วันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕

ประวัติ

เจ้าจอมถนอม รัชกาลที่ ๕ เป็นบุตรี นายสงวน และนางแข บรรจงเจริญ เกิดเมื่อวันพุธ เดือน ๙ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีกุน ทางจันทรคติ ตรงกับวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๘ ทางสุริยคติ เจ้าจอมถนอม มีพี่น้อง ๓ คน คือ:-

๑. เจ้าจอมถนอม รัชกาลที่ ๕
๒. หม่อมพยอม นวรัตน์ ถึงแก่กรรมแล้ว
๓. หม่อมพยง นวรัตน์ ,,
๔. นายสวัสดิ์ บรรจงเจริญ ,,

เมื่อเจ้าจอมถนอมมีอายุได้ ๓ ปี มารดาป่วยหนัก หม่อมทองผู้เป็นญาติ จึงได้พาเข้ามาถวายสมเด็จพระปิยมาวดี ให้อยู่ในพระอุปถัมภ์ ทรงพระเมตตาเป็นพิเศษเพราะสงสาร อยู่ได้ ๑ ปี สมเด็จพระพันวษาอัยยิกาเจ้า ก็ทรงขอไปชุบเลี้ยงเป็นข้าหลวง

ได้เชิญเสด็จทูลกระหม่อมขึ้นเฝ้าพระบาทสมเด็จพระ-จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแทบทุกพระองค์ เมื่ออายุได้ ๗ ปี สมเด็จ ฯ โปรดให้ไปฝึกหัดเป็นละครที่คุณท้าววรจันทร์ ได้ออกโรงเป็นตัวนางเฆมขลา เป็นเหตุให้ชาววังเรียกกันว่า – คุณถนอม เมฆขลา พ. ศ. ๒๔๓๒ จึงได้ถวายตัวเป็นเจ้าจอม ได้สนองพระเดชพระคุณใกล้ชิดเป็นพิเศษ ดังพวกคุณจอมด้วยกันเล่าว่า – ในเวลาพระเจ้าอยู่หัวบรรทมตื่น จะมีคุณถนอมอยู่เฝ้ารับใช้คนเดียวเป็นประจำ เพราะคุณถนอมรู้พระราชหฤทัยว่าจะต้องพระราชประสงค์สิ่งใด ก็หยิบถวายได้โดยที่มิต้องมีพระราชดำรัสสั่งเสียก่อน และขึ้นชื่อว่าเป็นผู้มีสีหน้าดีเป็นพิเศษ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระ-ราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

ตติยจุลจอมเกล้า

เหรียญรัตนาภรณ์ ชั้น ๓

เข็มพระชนมายุเงิน

เจ้าจอมถนอมได้อยู่ในพระราชอุปถัมภ์ของสมเด็จพระพันวษาอัยยิกาเจ้ามาตลอดชีวิต สมเด็จ ฯ ประทับในวังเธอก็อยู่ในวัง ประทับที่วังสระปทุม เธอก็ตามเสด็จออกมาอยู่วังสระปทุมจนถึงอนิจจกรรม เจ้าจอมถนอมป่วยเป็นโรควักกะพิการเรื้อรัง เนื่องแต่ความดันโลหิตสูง และถึงแก่อนิจจกรรมเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ เวลา ๖.๔๕ น. มีอายุได้ ๘๗ ปี.

คำแนะนำการศึกษา

เรื่องประวัติพระบรมมหาราชวัง

เขียนให้ พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร

ที่เมืองปีนัง เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๗๗

---

๑. หนังสือเก่าซึ่งควรอ่านหาความรู้เรื่องพระบรมมหาราชวัง ว่าตามที่ฉันนึกได้ในเวลานี้ เรื่องตอนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงเลือกที่และเริ่มสร้างพระบรมมหาราชวัง มีอธิบายเหตุโดยพิสดารอยู่ในหนังสือ "เรื่องตำนานวังเก่า" ที่ฉันแต่งให้หอพระสมุดพิมพ์เรื่อง ๑ อธิบายว่าด้วยวัดพระศรีรัตนศาสดารามครั้งที่ ๑ เป็นอย่างไร มีอยู่ในเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามแต่งในรัชกาลที่ ๓ (แต่ไม่บริบูรณ์นัก) หอพระสมุดได้พิมพ์แล้ว

เหมือนกันอีกเรื่อง ๑.

อธิบายการแก้ไขและก่อสร้างในพระบรมมหาราชวัง เมื่อรัชกาลที่ ๒ มีอยู่ในหนังสือพงศาวดารรัชกาลที่ ๒ ที่นั้นแต่ง ตั้งแต่หน้า ๒๓๐ จนหน้า ๒๕๖ เรื่อง ๑.

ในรัชกาลที่ ๓ มีการซ่อมแปลงปฏิสังขรณ์ในพระบรมมหาราชวังมาก ดูเหมือนฉันจะได้รวมเรื่องให้หอพระสมุดพิมพ์แล้ว แจกในงานหน้าพระศพพระวิมาดาเธอ ฯ คราว ๑ แต่จำไม่ได้แน่ ถ้าว่าแต่รายการที่จำได้

(๑) ซ่อมหมู่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน และพระมหาปราสาททั้งหมด.

(๒) แก้พลับพลาสูงของเดิม ทำเป็นพระที่นั่งพุทไธสวรรยปราสาท.

(๓) ประตูพระราชวังเดิมเป็นประตูไม้ เปลี่ยนเป็นก่ออิฐถือปูนทั้งหมด.

(๔) ตำหนักต่าง ๆ ที่ในวังเดิมเป็นตำหนักไม้ (เช่นตำหนักเขียวและตำหนักแดงเป็นต้น) รื้อทำเป็นตึกทั้งวัง มีพรรณนาตำหนักสมเด็จพระศรีสุราลัย ซึ่งสร้างในรัชกาลที่ ๓ อยู่ในประกาศก่อฤกษ์พระที่นั่งจักรี พิมพ์ไว้ในหนังสือ "คอด" ของสมเด็จพระราชบิดุลา ฯ เล่ม ๒ หน้า ๑๖๗.

ในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงสร้าง และซ่อมแปลงในพระบรมมหาราชวังมาก แต่ฉันได้รวมรายการพิมพ์ไว้แล้วในหนังสือ "เรื่องสถานที่ต่าง ๆ ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้าง"

ถ้าไปหาหนังสือต่าง ๆ ที่ได้ระบุชื่อมาอ่าน จะได้ความรู้ให้ถูกต้องดีขึ้น.

๒. ตอนนี้จะทักท้วงและบอกอธิบายตามบันทึกของเจ้าคุณต่อไป.

(๑) เรื่องย้ายบ้านจีนไปตั้งที่สำเพ็ง และเรื่อง

สร้างพระที่นั่งอินทราภิเศกมหาปราสาท มีอธิบาย พิสดารอยู่ในเรื่องตำนานวังเก่าแล้ว.

(๒) พระที่นั่งอินทราภิเศกมหาปราสาท สร้างสำหรับทำการพระราชพิธีราชาภิเษก และพิธีสำคัญสำหรับพระนคร เมื่อไฟไหม้และสร้างพระที่นั่งดุสิต-มหาปราสาทขึ้นแทน ก็สำหรับการเช่นนั้น การที่ตั้งพระศพบนพระมหาปราสาท ฉันเข้าใจว่าตั้งพระบรม-ศพพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นปฐม เพราะฉะนั้นพิธีบรมราชาภิเษกจึงย้ายมาทำที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ เป็นต้นมา เพราะพระมหาปราสาท ติดเป็นที่ประดิษฐานพระบรมศพอยู่ทุกคราว การที่ตั้งพระศพเจ้านายบนพระมหาปราสาทน่าจะมีประเพณีมาแต่กรุงศรีอยุธยา แต่ที่กรุงศรีอยุธยามีปราสาทถึง ๓ องค์ ในกรุงเทพ ฯ มีแต่องค์เดียว จึงต้องตั้งบนพระบรมมหาปราสาท.

(๓) เครื่องประดับมุขที่สร้างในรัชกาลที่ ๑ ดู

เหมือนจะสร้างเป็น ๒ ยุค ยุคแรกสร้างบานประตู มณฑปพระพุทธบาท ๔ คู่ บานประตูพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ๖ คู่ ใครจะเป็นนายงาน หาทราบไม่ ยุคที่ ๒ เจ้าพระยามหาเสนา (บุนนาค) เป็นนายงาน มีของที่สร้างครั้งนั้น คือ:-

๑. พระแท่นเศวตฉัตร (อยู่ที่พระมหาปราสาท)

๒. พระแท่นเสด็จออกขุนนาง (ตั้งอยู่หน้าพระแท่นเศวตฉัตร)

๓. พระแท่นบรรทม (ใช้เป็นพระแท่นมณฑลอยู่บนพระมหาปราสาท)

๔. พระกระดานพิง (ดูเหมือนอยู่ที่พระราชวังดุสิต)

๕. ตู้พระสมุดคู่ ๑ (อยู่ในหอมณเฑียรธรรม)

๖. ตู้พระภูษา (อยู่ในหอมณเฑียรธรรม)

๗. ตู้มณฑปพระไตรปิฎก (อยู่ในพระมณฑปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม)

ถ้าบานประตูพระมณฑปในวัดพระศรีรัตนศาสดา-ราม ประดับมุข ก็สร้างในยุคนี้.

(๔) พระบัญชรบุษบกมาลาในพระมหาปราสาทนั้น สร้างในรัชกาลที่ ๔ (เห็นจะทำตามอย่างที่พระที่นั่งธัญญมหาปราสาท เมืองลพบุรี) ให้เข้าระเบียบกับบุษบกมาลาที่มุขเด็ดพระมหาปราสาท ซึ่งมีมาแต่รัชกาลที่ ๑ ด้วย ประเพณีเฝ้าแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยามีเป็น ๒ อย่าง คือถ้าเสด็จออกว่าราชการ เสด็จออกให้ข้าราชการเข้าเฝ้าในท้องพระโรง ประทับที่ช่องพระ-บัญชร (ที่พระที่นั่งธัญญามหาปราสาท) มีบุษบก-มาลาประกอบกับช่องพระบัญชรนั้น ถ้าเสด็จออกมหาสมาคม เสด็จออกมุขเด็ด ข้าเฝ้า ฯ เฝ้ากลางแจ้ง รับแขกเมืองต่างประเทศก็เป็น ๒ อย่างทำนองเดียวกัน ถ้ารับแขกเมืองใหญ่เสด็จออกในท้องพระโรง ถ้ารับแขกเมืองน้อย (เช่นทูตเมืองทวายเข้ามาเมื่อรัชกาลที่ ๑) เสด็จออกมุขเด็ด ดังนี้.

(๕) เสาเขียนลายทองในพระมหาปราสาทนั้น เมื่อเอาเสากลาง ๔ ต้นออก ครั้งงานพระบรมศพสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เห็นขอตรงหัวเสานั้นระบายสีและเขียนลายเหมือนทอน จึงรู้ได้ว่าแต่เดิมไม่มีเสาตรงนั้นเป็นของเพิ่มเข้าต่อภายหลัง เสามุมผนังอีก ๔ ต้นจะเป็นของเพิ่มขึ้นภายหลังครั้งเดียวกัน (ในรัชกาลที่ ๒) ก็เป็นได้.

(๖) พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์นั้น สร้างเมื่อในรัชกาลที่ ๔ เห็นจะเป็นในคราวเดียวกับสร้างประตูกำแพงแก้วเป็นซุ้มมณฑป ของเดิมเป็นประตูหูช้าง.

(๗) หมู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทนั้น สร้างเพิ่มเติมต่อกันมาหลายชั้น ชั้นแรกพอสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสวยราชย์ได้ปี ๑ ก็ลงมือสร้าง "พระที่นั่งใหม่" ความคิดชั้นแรก ดูเหมือนจะสร้างแต่เป็นพระที่นั่งหลังเดียว สำหรับเสด็จออกรับแขกเมืองเผ้าไปรเวตแทนพระที่นั่งบรมพิมานครั้งรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเปลี่ยนเป็นที่

ประดิษฐานพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นต่อมาอีก ๒ ปี เสด็จไปประพาสเมืองสิงคโปร์และอินเดียกลับมา จึงขยายการสร้าง "พระที่นั่งใหม่" เป็นที่เสด็จประทับ มีพระที่นั่ง ๕ องค์ด้วยกัน ต่อมาอีกสัก ๓ ปี จึงลงมือสร้างพระที่นั่งจักรมหาปราสาทกับท้องพระโรงกลาง พระที่นั่งจักรนั้นแบบเดิมจะสร้างเป็นตึก ๒ ชั้น ได้ก่อขึ้นไปมากแล้ว สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีประยูรวงศ์ กราบทูลขอให้ทำยอดเป็นปราสาท จึงได้แก้ไขเป็นปราสาท ๓ ยอดต่อภายหลัง.

(๘) พระที่นั่งพุดตาลถมในท้องพระโรงกลางนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง โปรด ฯ ให้เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (หนูพร้อม ณ นคร) เมื่อยังเป็นพระยานครศรีธรรมราชทำเฉลิมเกียรติในสกุล เพราะเจ้าพระยานคร (น้อยกลาง) บิดาของท่าน เคยทำพระราชยานถม (กับพระเก้าอี้ถมซึ่งใช้เป็นพระที่นั่ง

ภัทรบิฐ) ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่-หัว และเจ้าพระยานคร (น้อย) ปู่ของท่านได้เคยทำพระแท่นถมสำหรับเสด็จออกขุนนาง และพนักถมสำหรับเรือพระที่นั่งกราบ ถวายพระบาทสมเด็จพระ-นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมาแต่ก่อน.

(๙) รูปภาพที่ติดฝาท้องพระโรงกลางนั้น

ก. รูปโกษาปานเข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยที่ ๑๔ ที่วังเวอซาย เดิมพระเจ้าหลุยที่ ๑๔ ตรัสสั่งให้เขียนไว้เฉลิมพระเกียรติ ต่อมาถึงสมัยเมื่อเกิดจราจลในประเทศฝรั่งเศส มีผู้เอาไปจากประเทศฝรั่งเศส ไปตกอยู่ที่คลังรูปภาพ ณ เมืองมิวนิค ในเยอรมนี สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงโปรด ฯ ให้จำลองมา.

ข. รูปพระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) เข้าเฝ้าสมเด็จพระราชินีวิคตอเรีย ที่วัง

ปักกิงฮั้ม เป็นแต่เขียนจำลองจากรูป ในหนังสือพิมพ์ข่าว ไม่ได้มีรูปเขียนขึ้นไว้โดยเฉพาะ.

ค. รูปเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ (แพ บุนนาค) เข้าเฝ้าเอมปเรอนะโปเลียนที่ ๓ ฝรั่งเศสที่วังฟอนเตนโบล รูปนี้เอมปเรอนะโปเลียนโปรดให้อาจารย์เจโรมเขียนเฉลิมพระเกียรติ เขียนเหมือนกันเป็น ๒ แผ่น ส่งมาถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแผ่น ๑ เอาไว้ในประเทศฝรั่งเศส (เดี๋ยวนี้อยู่ในคลังรูปภาพที่วังเวอซาย) แผ่น ๑.

ฆ. รูปราชทูตฝรั่งเศสเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระที่นั่งอนันตสมาคม ถวายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๔๐๖ รูปนี้เอมปเรอ-

นะโปเลียนให้ช่างเขียนมากับทูต เข้าใจว่าเขียนเป็น ๒ แผ่นเหมือนกัน.

(๑๐) พระรูปหมู่ ในห้องปราสาทองค์ตะวันออก สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง โปรด ฯ ให้เขียนในประเทศอิตาลีเมื่อเสด็จยุโรปคราวแรก.

(๑๑) พระบรมรูปและพระรูปเขียนสี ที่ติดไว้ ณ พระที่นั่งจักรี ก่อนรัชกาลปัจจุบันนี้ หม่อมเจ้าประวิช (ตั้ง) ชุมสาย เป็นผู้คิดแบบ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ เป็นผู้ว่าให้ช่างเขียนในยุโรป สำหรับมาติดในพระที่นั่งจักรี เมื่อ พ. ศ. ๒๔๒๕.

๓. พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เป็นท้องพระโรงมาแต่ในรัชกาลที่ ๑ เดิมเป็นพระที่นั่งโถงเสาไม้ มาก่อผนังและเปลี่ยนเป็นเสาก่อ เมื่อรัชกาลที่ ๓ หลังขวางข้างหน้าสร้างในรัชกาลที่ ๔ ต่อมุขออกไป ๒ ข้างในรัชกาลที่ ๖.

๔. พระที่นั่งบุษบกมาลาในพระที่นั่งอมรินทรวินิจ-

ฉัย มีมาแต่ในรัชกาลที่ ๑ แต่เดิมตั้งบุษบกเตียกว่านี้ ทำฐานชั้นล่างหนุนให้สูงขึ้นไปเมื่อรัชกาลที่ ๓.

๕. พระที่นั่งไพศาลทักษิณ สร้างในรัชกาลที่ ๑ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระชรา เสด็จลงมาประทับและสวรรคตในพระที่นั่งไพศาล ฯ เดิมไม่ได้เขียนรูปภาพที่ฝาผนัง มาเขียนในรัชกาลที่ ๓.

๖. ท้องพระโรงหน้า ระวางพระที่นั่งไพศาล ฯ กับพระที่นั่งจักรพรรดิ ฯ เดิมเสาไม้และโถง มาทำฝาเปลี่ยนเป็นเสาก่อในรัชกาลที่ ๓ พร้อมกับพระที่นั่งอมรินทร ฯ.

๗. พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน สร้างในรัชกาลที่ ๑ พระเจ้าแผ่นดินได้เสด็จประทับทุกพระองค์ ไม่มีเว้น.

๘. พระที่นั่งสนามจันทร หอพระสรายุทธพิมาน หอพระธาตุมณเฑียร สร้างในรัชกาลที่ ๒ สีหบัญชร สร้างในรัชกาลที่ ๔.

๙. พระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ กับหอเสถียรธรรมปริต สร้างในรัชกาลที่ ๑ เดิมทำด้วยไม้เป็นพระที่นั่งโถงทั้ง ๒ หลัง เรียกว่า "พระที่นั่งทรงปืนซ้ายขวา" ถึงรัชกาลที่ ๓ เปลี่ยนเสาเฉลียงเป็นก่ออิฐ แต่ยังเป็นพระที่นั่งโถงทั้ง ๒ องค์ ถึงรัชกาลที่ ๔ จึงแก้องค์ข้างตะวันออกเป็น หอเสถียรธรรมปริต ฝากระจกพระที่นั่งดุสิดาภิรมย์นั้น ทำขึ้นในรัชกาลที่ ๕.

๑๐. พระที่นั่งราชฤดี เดิมเป็นตึกอย่างฝรั่ง ๒ ชั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างสำหรับให้ฝรั่งเฝ้า ถึงรัชกาลที่ ๕ รื้อสร้างใหม่เป็นเก๋งอย่างจีน ถึงรัชกาลที่ ๖ จึงสร้างอย่างเป็นอยู่บัดนี้.

๑๑. มหิศรปราสาทนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างอุทิศเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เพราะพระเจ้าแผ่นดินพระองค์อื่นได้ทรงสร้างปราสาทไว้ทุกพระองค์ คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงสร้าง

ดุสิตมหาปราสาท พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่-หัวได้ทรงสร้าง พุทไธสวรรยปราสาท พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้าง อาภรณ์พิโมกข-ปราสาท ถึงรัชกาลที่ ๕ ปรารภจะสร้างปราสาทแต่แรกเสวยราชย์ เดิมคิดจะสร้างปราสาทอย่างพระที่นั่งพุทไธสวรรย บนกำแพงพระราชวังทางด้านแม่น้ำสำหรับทอดพระเนตรซ้อมกระบวรทหารเรือ จะขนานนามว่า "พระที่นั่งทัศนานิกร" อยู่ตรงกำแพงที่ก่อยื่นออกไปยังปรากฏอยู่ ตวปราสาทก็ได้ยกโครงไม้แล้วค้างมา เลิกเมื่อสร้างพระที่นั่งจักรีเป็นปราสาท.

เรื่องนี้ได้ทรงประทานเจ้าคุณอนุรักษ์ ฯ
โดยพระหัตถ์ที่เกาะปีนัง. มลายู.

ร.พ. มหามกุฏ ฯ หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพ ฯ
นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา ๑๖/๗/๒๕๐๕

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
หาบพิพิธ ธูลีจำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา พ. ศ. ๒๔๕๐๕